

УДК336.71:339.9

Данилова Ю. Ю.*

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ІНСТРУМЕНТИ РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНИХ РИНКІВ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ

У статті досліджено основні інституціональні інструменти регулювання міжнародних ринків банківських послуг; розглянуто банківські системи США, ЄС та Азії; проаналізовано організаційно-економічні заходи урядів та відповідних установ з регулювання та нагляду за фінансовим та банківським секторами у країнах, що мають найрозвиненіші ринки банківських послуг. Особлива увага приділяється дослідженню інструментів з відновлення міжнародних ринків фінансових, у тому числі банківських, послуг у посткризовий період.

Ключові слова: банківська система, фінансовий ринок, ринок банківських послуг, Базель III, правило Волкера, Єдиний регуляторний механізм ЄС, заходи посткризового відновлення.

The article provides the consideration of the major institutional instruments of international banking markets regulation as well as the consideration of the banking systems of the U.S., the EU and Asia. Moreover, the article provides the analysis of the activities of governments and relevant institutes considering the regulation and supervision over the financial and banking sectors in countries with the most developed banking markets. Special attention is paid to the analysis of the measures restoring international markets of financial, including banking, services in the post-crisis period.

Key words: banking system, financial market, market of banking services, Basel III, the Volcker rule, Single Supervisory Mechanism of the EU, recovery measures of the post-crisis period.

В статье исследованы основные институциональные инструменты регулирования международных рынков банковских услуг; рассмотрены банковские системы США, ЕС и Азии; проанализированы организационно-экономические мероприятия правительств и соответствующих органов по регулированию и надзору за финансовым и банковским секторами в странах, имеющих наиболее развитые рынки банковских услуг. Особое внимание уделяется исследованию инструментов по восстановлению международных рынков финансовых, в том числе банковских, услуг в посткризисный период.

Ключевые слова: банковская система, финансовый рынок, рынок банковских услуг, Базель III, правило Волкера, Единый регуляторный механизм ЕС, меры посткризисного восстановления.

* аспірантка кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник: доцент Мазуренко В. І.

Постановка проблеми. Як і фінансовий сектор в цілому, міжнародний ринок банківських послуг зазнав негативного впливу світової фінансової кризи. І хоча, країни з перехідною економікою найбільш гостро відчули руйнівні наслідки кризи для національної фінансової системи, проблеми на ринку фінансових послуг не оминули і найбільш розвинені країни світу. Саме тому, посткризовий період характеризується посиленням регулювання світової фінансової системи як урядами країн, так і міжнародними організаціями та іншими установами, які здійснюють нагляд за фінансовим ринком. Отже, актуальності набуває дослідження сучасних інституціональних інструментів регулювання міжнародних ринків банківських послуг, дій з реформування та реорганізації системи банківського нагляду, а також заходів посилення контролю за діяльністю банківських установ.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Значний внесок у розробку питань інституційної побудови системи банківського регулювання зробили сучасні західні економісти Марковіц Г., Мертен Р., Роуз П., Фома Ю., Фішер І., Шарп У. Дослідженню теорії та практики організаційно економічних умов регулювання ринку банківських послуг сприяють праці вітчизняних вчених Андрущенко В., Білоруса О., Боринця С., Будкіна В., Гаврилюка О., Гальчинського А., Заблоцької Р., Рогача О., Румянцева А., Філіпенко А., Циганова С., Шнироква О. та інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Дослідженню інструментів регулювання ринку банківських послуг присвячено цілу низку праць як зарубіжних так і вітчизняних дослідників. Але більшість з них аналізують регуляторну діяльність урядів та міжнародних організацій на фінансовому ринку у період, що передував світовій фінансовій кризі. Тому, актуальним, на нашу думку, є аналіз останніх заходів з регулювання та нагляду за фінансовим та банківським ринками у посткризовий період.

Формулювання цілей статті. Метою даної статті є дослідження, та систематизування організаційно-економічних інструментів регулювання міжнародних ринків банківських послуг, а також аналіз регуляторних заходів із відновлення та реорганізації світового ринку банківських послуг на сучасному етапі розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Посилення регулювання ринку банківських послуг набуває особливої актуальності у посткризовий період, адже світова фінансова криза мала негативний вплив на міжнародні фінансові ринки, у тому числі на банківські системи країн світу. Саме тому, характерною особливістю розвитку сучасної світової системи банківського регулювання є створення нових жорсткіших вимог щодо забезпечення прозорості банківської діяльності. Відповідно до регіональної структури міжнародного ринку банківських послуг можна виділити ринки з найрозвиненішими банківськими системами, тобто це ринки країн, де представлені найбільші транснаціональні банки, а саме: США, ЄС (особливо Німеччина, Великобританія), Азія. Отже, розглянемо організаційно-економічні інструменти регулювання зовнішньоекономічної діяльності банків в цих країнах.

На сучасному етапі розвитку світової економіки одним з головних фінансових центрів виступає США. Вагоме місце у фінансовій системі США посідає ринок банківських послуг. Банківська система США характеризується її децентралізованою розгалуженістю, так як система банківського регулювання здійснюється на двох рівнях: на федеральному рівні та на рівні окремих штатів. Більш того, у США функціонують дванадцять федеральних резервних банків. Основними регуляторами банківської системи у країні є: Федеральна резервна система, Служба контролера грошового обігу, Федеральна корпорація страхування депозитів і банківські департаменти в урядах штатів [1, с. 151-152]. Осно-

вою законодавчого регулювання банківської діяльності у Сполучених Штатах є Закон «Про діяльність національних банків» (1864 р.), що запровадив обов'язкові резерви, регламентував порядок створення та діяльності національних банків [1, с. 151].

В останні роки банківський сектор США характеризувався пожвавленням процесів злиттів та поглинань, особливо у період кризи. Федеральна резервна система США стала основним регуляторним органом банківської діяльності у кризовий та посткризовий період. Основними інструментами монетарної політики ФРС у початковий період відновлення після кризи були процентна ставка центробанку та викуп ним цінних паперів з фіксованою доходністю (іпотечних та державних) на відкритих ринках. Ці інструменти були націлені на пом'якшення регуляторного середовища, а отже і на стимулювання економіки США.

Восени 2013 року ФРС утвердила останню редакцію правил для переходу банків країни на нові стандарти по капіталу, що були запропоновані Базельським комітетом з банківського нагляду (Базель III). Був встановлений термін переходу для великих банків – з 2014 року, для дрібніших – з 2015 року. Вимоги Базельського комітету щодо коефіцієнтів достатності капіталу різних рівнів (4,5% – базовий капітал, 6% – основний і 8% – загальний) і додатковому буферу консервації (2,5%) не були змінені ФРС. Більш того, для найбільших банків США ФРС встановила додаткову вимогу: відношення капіталу першого рівня до загальної кредитної навантаженості повинно бути не менше 3%. Це поширюється на, так звану, велику шістку – JP Morgan Chase, Bank of America, Merrill Lynch, Citigroup, Goldman Sachs, Morgan Stanley, Wells Fargo.

Для реалізації урядової Програми допомоги компаніям з метою порятунку їхніх активів під час кризи (Troubled Asset Relief Program, TARP) були викуплені «проблемні» активи банків та інших корпорацій обсягом 700 млрд. доларів США, а також було надано масштабну фінансову іншим фінансовим та страховим компаніям [6]. Але, незважаючи на значну урядову підтримку та впровадження низки заходів щодо реабілітації банківської системи, банки США занепокоєні останніми заходами з регулювання ринку банківських послуг. Так, до кінця 2013 року можливо буде впроваджено так зване «правило Волкера», що означає заборону на торговельні операції фінансових компаній з використанням власних коштів. І хоча, це правило покликане знизити ризики у банківській діяльності, не розголошення чітких принципів та положень цього правила створюють нові витрати для банків США [6].

Суттєве місце у світовій банківській системі займає і ринок банківських послуг Європейського Союзу. Основним регуляторами ринку банківських послуг у ЄС є Європейський Центральний Банк, Європейська комісія, Європейська Рада тощо. Світова фінансова криза значно вплинула на банківську систему країн-членів Європейського Союзу. Посткризовий період характеризується низкою регулятивних заходів уповноважених органів з відновлення банківської системи. Незважаючи на прагнення регуляторів банківської діяльності до створення Єдиного регуляторного механізму (SSM) та Банківського Союзу ЄС, європейський ринок банківських послуг характеризується орієнтацією діяльності банків на свої національні ринки, що викликає певну роздробленість банківської системи.

Відповідно до Reuters, ринки та регулятори ЄС тиснуть на банки, вимагаючи від них швидше приводити капітали у відповідність із угодою Базель III. За оцінками Європейської Банківської Організації (ЕВА) до кінця 2012 року нестача капіталу у 42 банків скоротилася на 29,1 мільярда євро порівняно з серединою 2011 року. Угода встановлює, що банки повинні мати капітал, який приблизно у три рази перевищує їхній капітал до фінансової кризи 2007-2009 років, під час якої багато банків із браком коштів довелося ря-

тувати за допомогою грошей платників податків. Угода вимагає, щоб банки мали буфер для основного капіталу у розмірі не менше 7% від їхніх ризикованих активів до січня 2019 року.

Однією з головних регуляторних інституцій на фінансовому ринку ЄС є, звичайно, Європейський Центральний Банк, грошово-кредитними інструментами якого у посткризовий період стали наступні заходи: проведення регіонально консолідованої процентної політики, придбання зобов'язань суверенних та інших дебіторів, надання кредитів під заставу облігацій країн-членів Європейського Союзу.

Посткризовий період на ринку фінансових та банківських послуг ЄС характеризується створенням і нових регуляторних інституцій. Так, Європейська система фінансового нагляду (ESFS) була створена у відповідь на фінансову кризу, яка продемонструвала слабкі сторони у галузі фінансового нагляду на європейському ринку, а в окремих випадках і у фінансовій системі в цілому. Спираючись на рекомендації, що були зроблені в 2009 році групою експертів високого рівня під головуванням Жака де Лароз'єр, була започаткована нова європейська архітектура фінансового нагляду, що включає в себе три нових європейських наглядових органи (ESAs) – Європейська Банківська Організація (EBA), що знаходиться в Лондоні, Європейська організація по цінним паперам і ринку (ESMA) – в Парижі, і Європейська організація страхування та пенсійного забезпечення (EIOPA) – у Франкфурті. Ці організації працюють у тандемі з національними органами фінансового нагляду та з Європейською радою з системних ризиків (ESRB), що почала функціонувати в 2011 році [5]. Метою створення такого розширеного механізму співпраці стало зміцнення фінансової стабільності на всій території Союзу, підвищення якості та узгодженості національного нагляду, посилення нагляду за транскордонним групами, і, що дуже важливо, створення єдиного зводу правил, що будуть застосовні до всіх фінансових установ у ЄС.

Після проведення великої кількості заходів з відновлення європейського фінансового ринку у посткризовий період (у тому числі заходи з допомоги країнам, що найбільш постраждали від світової фінансової кризи, як наприклад Греція) регуляторні органи ЄС поставили за мету створення Банківського Союзу країн-членів ЄС для посилення нагляду за фінансовим та банківським сектором. У 2012 році уповноважені органи почали активно вести переговори щодо створення Єдиного регуляторного механізму у фінансовому секторі. Так, 29 червня 2012 року Уряди країн-членів закликали Європейську Комісію представити пропозиції щодо створення Єдиного регуляторного механізму за участю ЄЦБ, що включали в себе створення єдиного зводу правил для регулювання ринку фінансових послуг. Вже 22 жовтня 2013 року було опубліковано Регламенту № 1022/2013 Європейського Парламенту та Європейської Ради, згідно до якої ЄЦБ присвоюються специфічні функції, що стосуються пруденційного нагляду за діяльністю кредитних організацій у країнах-членах ЄС, грошовою одиницею яких є євро, і дозволяє іншими державами-членами тісно співпрацювати з ЄЦБ. Але, ці нові повноваження, що покладені на ЄЦБ, ніяким чином не повинні наносити шкоду національним фінансовим ринкам. Більш того, у Регламенті зазначено, що Європейська Банківська Організація свою роль та покладені на неї функції, а саме: вона повинна розвивати свою діяльність у напрямку поширення застосування єдиного зводу правил на всі країни ЄС, а також сприяти конвергенції наглядової політики у всьому Європейському Союзі.

Відповідно до Регламенту, Європейська Банківська Організація повинна мати можливість у будь-який час запитувати інформацію від фінансових установ, до якої, відповідно до Регламенту ЄС № 1093/2010, ці фінансові установи мають законний доступ, в

тому числі інформацію щодо винагороди, яку сплачували ці установи, особам, які надавали їм аудиторські та інші послуги [9]. Незважаючи на рушійні наслідки кризи, на нашу думку, європейський ринок банківських послуг стоїть на шляху до відновлення, і створення у майбутньому Банківського Союзу ЄС стане важливою умовою стійкості банківського сектору до можливих проявів фінансових криз у майбутньому.

Серед країн ЄС одним із найрозвиненіших ринків банківських послуг є ринок Німеччини. Основними структурними компонентами банківської системи цієї країни є Німецький федеральний банк (Бундесбанк) та багато комерційних банків. Для ФРН характерним є невисокий рівень централізації банківського бізнесу, тому значну роль у цій країні відіграють земельні банки. Характерними рисами німецьких банків є універсальність їхньої діяльності. Впродовж тривалого часу саме універсальні банки не тільки надають довготермінові кредити, а й вкладають кошти у власний капітал підприємств; присутність банків у вигляді пайової участі в капіталі німецьких підприємств. Ця присутність надає додаткові переваги як банкам, так і підприємствам; серед найрозвиненіших країн світу, тільки у ФРН основними джерелами фінансування є не цінні папери, а банківські кредити, про що свідчить високий освітній рівень населення країни, яке має змогу користуватись послугами банків для здобуття освіти [3, с. 95].

Посткризовий період для ринку банківських послуг Німеччини характеризується впровадженням низки заходів з реструктуризації банківської системи країни. Так, з 2010 по 2013 роки німецький уряд розробив близько 30 законів, регулюючих фінансовий ринок, у тому числі ринок банківських послуг, а найбільш важливі з них були прийняті вже восени 2013 року. Так, останнім часом у німецькому парламенті переглядалися такі регулятори фінансових ринків, як CRD IV, Базель III, SSM-регулювання.

Нові закони з регулювання ринку фінансових та банківських послуг зобов'язують фінансові організації щорічно подавати звіти, в яких банки повинні будуть викладати свої дії у разі можливого банкрутства, також передбачаються чималі штрафи за недотримання нормативів. Це направлено на сегрегацію високого ризику фінансового бізнесу від повсякденної банківської діяльності. Зазначені закони, що засновані на європейській моделі, призначені не тільки для реалізації в Німеччині, а й у більшості країн-членів ЄС. Спочатку були встановлені терміни їх введення вже до кінця 2013 року, але потім імплементацію нових правил перенесли до 1 січня 2014 року. І хоча нові закони покликані захистити платників податків від ризиків фінансового сектору, та банківські установи вважають, що прийняття таких законів не вплине позитивно на їх діяльність.

Досі німецькі банки не зобов'язані були тримати більше 2,0% свого капіталу в резерві, але до 2019 року ця планка зросте до 7,0%. Системоутворюючі банки (ті банки, банкрутство яких загрожуватиме світовій фінансовій системі) будуть зобов'язані зберігати в резерві 10,5% від капіталу. У Німеччині таким банком є тільки Deutsche Bank. Другий за величиною банк країни Commerzbank повинен буде підняти рівень власного капіталу до 9,0% [6].

Якщо говорити про банківську систему Великої Британії, то відсутність антимонопольного законодавства та жорсткого контролю за злиттям банків, у країні досягнуто високого ступеня концентрації банківського капіталу. Потужні банківські об'єднання з розвиненою мережею філій, які існують не лише у країні, а й за кордоном зосередили у своїх руках значну частку фінансових ресурсів. Головним органом, що регулює діяльність банків є Банк Англії, який часто здійснював банківське регулювання на неформальній основі.

У посткризовий період монетарна політика Банку Англії мала дві особливості, а саме: низький рівень процентної ставки і продовження програми викупу державних облигацій у рамках реалізації цілей «кількісного пом'якшення». Заради антикризового стимулювання економіки Банк Англії зменшив процентну ставку на 4,5 в. п. – до 0,5% (рис. 1). Його програма щодо викупу держоблігацій обсягом 200 млрд. фунтів стерлінгів стала інструментом грошово-кредитного стимулювання з метою досягнення цільового двохвідсоткового рівня інфляції в країні. Скорочення обсягів цієї програми планується до 100 млрд. фунтів стерлінгів до кінця 2013-го року.

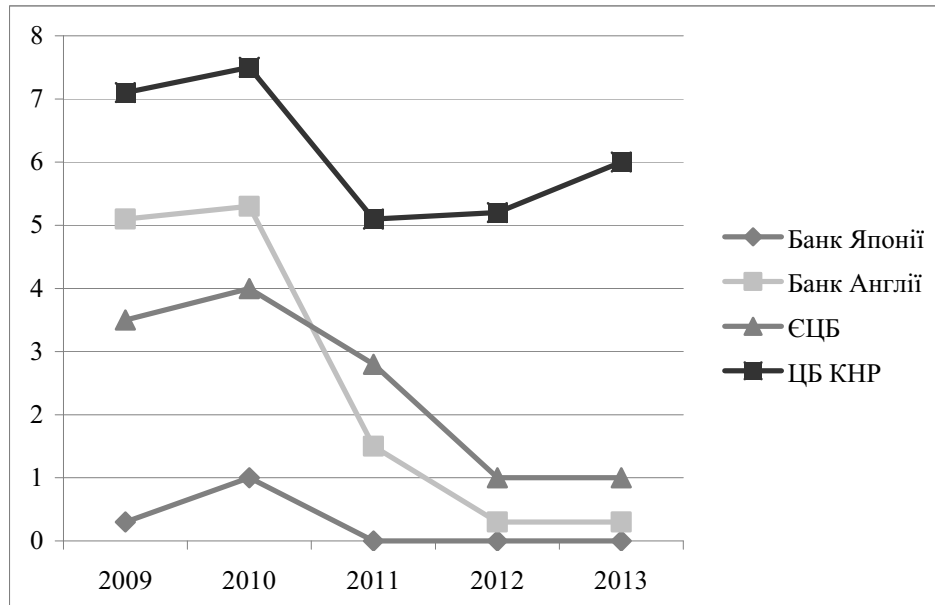

Рис. 1. Динаміка облікової ставки зарубіжних центробанків.

Джерело: Складено автором за даними [2,4].

У липні-жовтні 2013 року були проведені останні стадії переговорів щодо проекту закону щодо реформування банківської системи Великобританії (Financial Services (Banking Reform) Bill). Створенню цього законопроекту передували майже три роки консультацій та дискусій уряду з приводу майбутнього фінансового сектора у Великобританії. В рамках цього законопроекту з реформування банківської системи уряд виділив чотири основні напрями:

- **Нагляд:** Банк Англії був визначений як головний наглядовий орган за банківською системою країни. Більш того, він буде наділений новими повноваженнями для виявлення та усунення системних ризиків по мірі їх виникнення, щоб забезпечити зростання економіки у майбутньому.
- **Культура:** Уряд оголосив, що він буде здійснювати великі реформи для того, щоб банки працювали на благо економіки та споживачів.
- **Конкуренція:** Уряд країни має намір розширити можливості споживачів, надаючи їм більш широкий вибір банківських послуг, який повинен стимулювати інновації та конкуренцію в банківському секторі.

Серед інших запропонованих змін були розглянуті питання обов'язків вищого керівництва в банківському секторі. Більш того, уряд запропонував ввести більш високі стандарти поведінки для учасників ринку банківських послуг шляхом введення кримінального покарання за безвідповідальні проступки, що призводять до низької конкурентоспроможності банку, та запровадити більш жорсткий режим для старших банкірів [7]. В ці-

лому, регулювання ринку банківських послуг у Великій Британії не тільки посилилось у посткризовий період, а і започаткувало основи для найбільш серйозних реформ банківської системи країни за останнє десятиріччя.

Останнім часом значно посилилась роль та вплив країн Азії на розвиток світової банківської системи. При оцінці потенційний впливу світової фінансової кризи на азійський ринок банківських послуг, та при аналізі регуляторних заходів у посткризовий період необхідно виявити слабкі та сильні сторони азійської фінансової системи. По-перше, банківський сектор країн Азії практично не відчув негативних наслідків світової фінансової кризи та кризи суверенної заборгованості країн ЄС. Це зумовлено нормальною якістю банківських активів як приватного так і державного секторів. Великі валютні резерви забезпечили запас міцності у випадку волатильних потоків капіталу в більшості випадків, хоча такі накопичення, ймовірно, сприяли існуючим економічним дисбалансам. Крім того, нормативно-правова база азійських країн мала більш консервативне спрямування, і не орієнтувалась на створення «вільного» фінансового ринку. Регулятори фінансового сектору Азії ще до кризи розробили низку заходів макропруденційної політики (коефіцієнт забезпечення, адміністративні заходи з обмеження швидкого зростання банківського кредитування, лімітовані максимальні ставки на час позики під іпотеку тощо).

Слабкими місцями азійського ринку банківських послуг є: домінуюче місце на ньому займає банківське кредитування; відносно невеликі ринки облігацій; незначна роль сек'юритизації на фінансовому ринку тощо. Низький ступінь регіональної фінансової інтеграції робить азійські фінансові ринки залежними від ринків розвинених країн.

Більшість заходів із зміцнення та стабілізації банківської системи азійських країн, які були запропоновані Великою двадцяткою, вже імплементовані, а саме:

- Потреби у збільшенні кількості та якості капіталу;
- Вимоги щодо ліквідності;
- Коефіцієнт фінансової залежності;
- Стандарти на ринках позабіржових деривативів;
- Виявлення, спостереження та регулювання діяльності системно значущих фінансових установ (SIFIs) [8].

Азійські країни, як і інші розвинені країни не стоять осторонь впровадження правил Базель III. Незважаючи на те, що ці правила націлені на розвиток і зміцнення фінансової системи країн, на нашу думку, існують і проблеми, з якими може стикнутися азійські країни після імплементации положень Базель III. Більш високі показники достатності капіталу можуть обмежити зростання кредитування і економічної вигоди від банківської діяльності. Більш того, 100% кредитний конверсійний фактор, передбачений правилами, призведе до збільшення вартості і скорочення попиту на торгове фінансування, яке є критичним фактором для підтримки зростання торгівлі в азіатських економіках. Також, вимоги щодо достатності капіталу можуть обмежити можливості випускати конвертовані облігації на ринках, що розвиваються.

Висновки. Дослідження інституційних інструментів регулювання міжнародного ринку банківських послуг на сучасному етапі розвитку світової фінансової системи засвідчує, що глобальної кризи 2007-2009 років стала важливою передумовою для розробки та імплементации нових регуляторних заходів задля забезпечення стійкості світової банківської системи. Впровадження діяльності регуляторів фінансових систем США, ЄС та Азії продемонстрували значне оновлення банківського законодавства у цих країнах, а також їх готовність до впровадження правил Базель III у найближчому майбутньому. Період посткризового відновлення міжнародного фінансового ринку потребує ще деякого

часу, але таке реформування повинно принести значні переваги для банківського сектору, такі як: зниження ризику фінансових криз, підвищення стійкості банків та інших фінансових інститутів у разі виникнення криз, зниження економічної нестабільності і збільшення прозорості банківської діяльності.

Список використаних джерел

1. Кашпрук Ю. Міжнародний досвід реформування банківських систем у розвинених країнах світу / Ю. Кашпрук // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.3 – С. 150-155.
2. Корнеєв В. Монетарний інструментарій посткризового відновлення: нові стимули центробанків / В. Корнеєв // Вісник НБУ. – 2011. – С. 30-33.
3. Реверчук С. К. Грошово-банківські системи зарубіжних країн : навч.-метод. посібн. / С. К. Реверчук. – Львів : Вид-во «Тріада плюс». – 2007. – 160 с.
4. Annual Review 2013: connecting customers to opportunities [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.hsbc.com>.
5. ECB publishes Opinion On Single Resolution Mechanism // The Economic Voice, November 2013. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.economicvoice.com/ecb-publishes-opinion-on-single-resolution-mechanism/>.
6. Evolving Banking Regulation// EМА Edition, February 2013. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.kpmg.com/Global/en/IssuesAndInsights/ArticlesPublications/evolving-banking-regulation/Documents/evolving-banking-regulation-europe-2013.pdf>.
7. Financial Services (Banking Reform) Bill. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/245773/Annotated_clause_-_Bail-in.pdf.
8. Peter J. Morgan, Victor Pontines. An Asian Perspective on Global Financial Reforms // Asian Development Bank Institute, August 2013, No. 433. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.adbi.org/files/2013.08.21.wp433.asian.perspective.global.financial.reforms.pdf>.